

**ЧЕРКЕЗ-АЛИНИНЬ ЭСЕРЛЕРИНДЕ АХЛЯКЪИЙ ИДЕАЛНЫНЬ ИНКИШАФЫ
(XX АСЫРНЫНЬ 70–80-НДЖИ ЙЫЛЛАРЫ)**

турганга бенъзей». «Сокъакъта кимсе ёкъ. О бир озю кете. «Озюньнен берабер сувукъ да кетиргенсинь», - дей Айрие Алиманга [4, с.347]. Белли ки, тышкы гузелликнинь менбаалары – бу сафгоньюллик, инсаниетлик, эйи хызметлер. Ве, аксине, рухийсизлик, лякъайтлыкъ, бильхасса, ахлякъсыз арекетлер инсанни тышкы корюнишини бербат этелер. Бу сувукъ, факъат озюнинь аманлыгы акъкъында тюшонген инсаннынь джезасы янгъызлыкъта.

«Икметли терек – къарагъач» акъкъында эфсане эсернинь гъевий манасыны анъламагъа хызмет эте. Бедий джезттен мезкюр эфсане гъает ифадели олмаса да, маневий эмиети буюктир: Биревни хор-факъыр эткен, озю де яшайышыны хор-факъырлыкъта кечире. Аджджыгъа татлы берильмез.

«Эдип меззу сечип алмагъа, оны косътермеге, къараманларнынь характерлерини айдынлатувда адий омюр тарзынынь чизгилери черчивесинде иш корьмеге биле. Лякин эсерлеринде къараманларнынь сайысы чокълугы себебинден баш къараманларгъа алякъасы олмагъан вакъиаларгъа занымызджа чокъ ер бериле. Бу ал персонажларнынь озьлерине хас чизгилерини даа ачыкъ тасвирлемеге кедер этмей къалмай» [8, с.444]. Андрей Каштановнен Катерина Мануйловнанынь дженкъавер яшлыкълары акъкъында хатырламалары, аиле анълашылмамазлыкълары, Матвей Петрович, Валерий ве онынь аналгынынь мунасебетлер, занымызджа, баш къараманларнынь такъдирлеринен алякъадар дегиллер.

Мубарек Къазахстан сахраларында сюрюн олунгъан ватандашларыны гъает хошнут, бахытлы корьмек арзусында олгъан муэллиф, Самедин Арслановны совхознынь уйкен агрономы япа, Айриени гъайретли иши ичюн шан-шурет тахтасына лыйкъ эте. Намуслы Макъпуленин де козьлеринде севинч парылдады: элял эмеги ичюн совхоз реберлери оны Москвагъа ёллайлар. О Ленининь дюрбесини зиярет эте, дайни коре.

Дургъунлыкъ девринде яратылгъан эсерлер акъкъында чешит, бир-бирине зыт фикирлер мевджут. Кимдир: «Тувгъан топрагъында тамыры олмагъан, сунбий суретте яратылгъан эсерлернинь эксериети джансыз, олю догъгъан киби эдилер», – дей [9, с.4]. Базылары исе: «О китаплар ойледже кимсенин юрегинде из къалдырмадылар, халкъ ойле эсерлерни деерлик бильмей», – дей [9, с.5]. Лякин бундан отуз йыл эвельси, яратылгъан «Сабалар къучагъында» романнын мувафакъиетли тарафларыны да къайд этмек керек. Биринджиден, эсернинь зенгин, ифадели тили. Экинджиден, халкъымызнынь озюне хас миллий чизгилери тасвирленген.

Хаинликте къабаатлангъан миллет хырсызлыкъ, ичкиджилик, тенбеллик, ёлбасарлыкъ киби яман адетлерге къапылмай. Олюмден халесини гъайретли, намуслы эмекте тапа. Ахлякъий сафлыгы, эдалы арекетлери нетиджесинде дигер миллет векиллери арасында итибарлы ер ала.

Хуляса: Демек, Черкез-Алининь «Сабалар къучагъында» романында ахлякъий идеал – бу итаатлы, исьанджылыкъкъа джуръат этмеген адий инсан. О гъает къыйын, чыдалмаз алларда намуслы эмегинен умумхалкъ ишине озь иссесини къоша, онынь иджадий къабилетлери екъане интернациональ аиледе, рус халкъынынь буюк къардашлыкъ ярдымынен ачыла.

Къулланылгъан эдебият

1. Шемъи-заде Э. Эдебий ве тенкъидий макъалелер. – Симферополь, 2000.
2. Шемъи-заде Э. Эдебий ве тенкъидий макъалелер. – Симферополь, 2000.
3. Азизов Д.Л. Бедий талиль принципери // «Йылдыз», 1990. – №2. – С. 122–126.
4. Черкез-Али. Сабалар къучагъында. – Ташкент: Издательство Г. Гуляма, 1973.
5. Голос Крыма. – №19. – 2003.
6. Гъайырдан къурув ве эдебият // «Йылдыз», 1988. – №2. – С.3–5.
7. Азизов Д.Л. Бедий талиль принципери. // «Йылдыз», 1990. – №2. – С.122–126.
8. Къырымтатар эдебият тарихы. Акъмесджит, 2001. – с.444.
9. Биз озь Ватанымыздамыз // «Йылдыз», 1997. – №3. – С.3–9.

Стоянова Ю.А.

СТАРОУКРАЇНСЬКА КОСМОГОНІЧНА КОЛЯДКА: СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Багато аспектів культурної спадщини України ще лишаються недослідженими, але тепер, коли для того відкриті, фактично, всі можливості, їх дослідження із застосуванням сучасних методологій гуманітарних наук і філософії є вельми актуальним.

Предметом даного дослідження є староукраїнська величальна різдвяна пісня – колядка. У слов'янській міфології Коляда (від лат. *Calendae*) – втілення новорічного циклу і міфологічна істота [1, Т.1, с.665]. Колядки й щедрівки найповніше відтворюють староукраїнські вірування, в них розкривається зміст свят Різдва-Коляди і Щедрого Вечора.

Староукраїнські колядки відносяться до тих літературних пам'яток, у яких «при використанні деяких термінів і ключових понять християнської міфології представлено ще й комплекс основних категорій слов'янської міфології». Духовні вірші є одним з найбільш характерних жанрів для східних слов'ян, за формою і музичним виконанням вони продовжують спільнослов'янську традицію співу епічних пісень і сюжети слов'янської міфології» [1, Т.2, с.456].

Коляда як синонім Різдва – це основне річне свято, що знаменує перехід від старого року до нового, - воно «відтворює своєю структурою ту прирубіжну кризову ситуацію, коли з хаосу виникає космос» [1, Т.2, с.7]. «Вищу цінність (максимум сакральності) має та точка в просторі і часі, де і коли відбувся акт творіння, тобто середина світу, де стоїть Світове древо, і «на початку» – час творіння. У часовому плані ситуація «на початку» повторюється під час свята...» [1, Т.1, с.404–405]. Українське Різдво є «святом різдва світу і культом Творця світу» [3, с.123]. Космогонічні колядки відносять своїх виконавців і слухачів у

сакральний простір і час, *роблячи їх причетними до народження світу*, яке відбувається «тут і зараз».

Для семіотичного аналізу нами обрана характерна колядка космогонічного циклу. У ній, як і в усіх колядках даного типу, містяться основні космогонічні ідеї, яких можна виділити три: «правада – себто первовічні, космічні води; праdereво або райське дерево та приява світотворчих еств і їх активна участь у творенні світа» [3, с.221].

Мета роботи – продемонструвати детермінованість семантичних характеристик колядки її синтаксичною структурою. У першій частині роботи аналізуються основні синтаксичні структури поетичного тексту: лінійні синтакси (прості: склади; складні: слово, рядок, строфа і весь вірш); динамічні синтакси (наголоси); операції: (рима, паралелізм) і реляційні елементи (часи, модальності і т.п.) [5]. Друга частина висвітлює семантичні характеристики колядки. Третя частина присвячена прагматиці.

Аналіз синтаксичних структур

- 1 Ой долів, долів, долів луженьки,
- 2 Ой течуть ними бистрі річеньки.
- 3 Ой плине ж, плине, райське древце,
- 4 Райське древце з трьома вершеньки:
- 5 В однім вершеньку сив соколонько,
- 6 В другім вершеньку сива кунонька,
- 7 В третім вершеньку сив-ластовлята.

- 1 Ой не є ж тото сив соколонько,
- 2 Але є ж тото господаренько.
- 3 Ой не є ж тото сива кунонька,
- 4 Але є ж тото ба й газдинонька.
- 5 Ой не є ж тото сив-ластовлята,
- 6 Але є ж тото, є їх дитята.

(Зо збірки Ів. Вагілевича – з Ясеня). [3, с. 77]

Колядка складається з двох груп віршів: семивірша (його рядки позначатимуться індексом ¹) і шестивірша (індекс ^{II}). У кожному рядку по 10 складів. Ритм у всіх рядках однаковий, за винятком перших трьох, де наголос на другому складі, тоді як далі – завжди на першому. Ритмічна структура тексту показана на наступній схемі, де:

цифри позначають номери рядків,

- позначає склад,

-' наголошений склад,

/ позначає те саме, що в нотній грамоті пряма вертикальна лінія, яка розділяє такти; тобто після / початок «нового такту», де перший склад завжди наголошений (після знаку / наголошений склад не позначається).

```

1  - - ' - / - - / - - - / - -
2  - - ' - / - - / - - - / - -
3  - - ' - / - - / - - - / - -
4  - ' - - / - - / - - - / - -
5  - ' - - / - - / - - - / - -
    і далі без змін
    
```

Таким чином, ритмічна структура кожного рядка побудована за схемою 3+2+3+2, де головний динамічний акцент (наголос) випадає на передостанній склад (а значеннєвий – на останнє слово).

Задля збереження ритмічного малюнку одиниці природної мови піддаються змінам. Змінюється наголос у словах (правильно *течуть*, а в колядці *течуть* (2¹); правильно *однім*, а в тексті *однім* (5¹)). Додаються склади і вигуки, позбавлені у даному тексті семантичних характеристик: *ж* (3¹, 1^{II}, 2^{II}, 3^{II}, 4^{II}, 5^{II}, 6^{II}), *тото* (1^{II}, 2^{II}, 3^{II}, 4^{II}, 5^{II}, 6^{II}), *ба й* (4^{II}). У природній українській мові немає слова *тото*, є вказівний займенник *те* (а в західно-українських діалектах - *то*), ще один склад -*то* додано, аби довести число складів у рядку до десяти з метою збереження ритму. Для цього ж створений конструкт *сив-ластовлята*. З погляду граматики в її діалектичному варіанті правильно було б сказати *сиві ластовлята*, але це порушило б ритмічну структуру.

Рими розташовані за схемою ААВАССД САССДД. Заримовані по 5 рядків у середині кожної строфи за принципом (3+2): у семивірші АА_А+СС (*луженьки, річеньки, вершеньки* + *соколонько, кунонька*); у шестивірші С_СС+ДД (*соколонько, кунонька, газдинонька* + *ластовлята, дитята*) і рядки з різних строф між собою. Конструкція АССД повторюється двічі: ААВАССД САССДД, зв'язуючи в такий спосіб дві частини колядки між собою. Однакову структуру мають рими ААВА і ССДС, що знаходяться у першій строфі (за винятком останнього С) і погоджують дві її нерівні частини (3 рядки + 4 рядки в ритмічному відношенні; 3+1+3 у синтаксичному). Найбільш розповсюджена рима С зустрічається 5 разів: двічі у першій строфі і тричі у другій (*соколонько, кунонька; соколонько, кунонька, газдинонька*); рима А – 4 рази: тричі у першій строфі й один раз у другій (*луженьки, річеньки, вершеньки; господаренько*); D – 3 рази: один раз у семивірші і двічі в шестивірші (*ластовлята, ластовлята, дитята*). Рима В зустрічається тільки 1 раз у третьому рядку першої строфи (*древце*); її відособленість і унікальність знаменують собою перехід на інший семантичний рівень, що відбудеться в четвертому рядку й супроводжуватиметься змінами в ритміці (перенос наголосу з 2 складу кожного рядка на перший).

Кожен рядок закінчується іменником. Всього в колядці 11 іменників. П'ять іменників у множині: 3 живих + 2 неживих (*луженьки, річеньки, вершеньки* + *ластовлята, дитята*). Серед іменників в однині - два середнього роду, неживі (*древце, вершенько*), два чоловічого роду, два жіночого роду: усі чотири живі. Загалом шість живих іменників: 3 пари (*соколонько-господаренько; кунонька – газдинонька; ластовлята - дитята*). Перші чотири рядки семивірша закінчуються неживими іменниками, всі інші рядки - живими. Колядка складається з п'яти речень. Усі речення, за винятком другого, складаються з двох рядків. Струк-

тура речень подібна: скрізь присудок передує підмету.

У тексті загалом 3 прикметники, усі вони мають темпоральні характеристики: *бистрий* (земний час), *райський* (початок часів), *сивий* (дуже давній, а точніше, позачасовий: пташенята не можуть бути сивими, але сріблястими подібно до зірок).

У колядці вживається тільки третя особа; єдиний дієслівний час у ній – теперішній, усі події відбуваються «тут і зараз». Три дієслова: *течуть* (зустрічається 1 раз), *плине* (2 рази), *є* (7 разів); усі дієслова недоконаного виду, тобто подія не відбулася, а *відбувається*. Перші два дієслова зустрічаються відповідно у 2¹ і 3¹ для опису земного виміру і його динамічного, минушого характеру; третє дієслово “є”, яке мається на увазі в останніх трьох рядках семивіршя і зустрічається в кожному рядку шестивіршя, говорить про сферу небесну, стверджуючи те буття, яке є незмінним і вічним.

Очевидний синонімічний паралелізм перших трьох рядків семивіршя, останніх трьох його рядків, і між трьома реченнями шестивіршя, що також мають однакову структуру. Окремо стоїть тільки 4¹, що розділяє собою два тривіршя. У відношенні синонімічного паралелізму текст може бути представлений двома блоками 3+(1)+3 і 3+3, де 1¹,2¹,3¹ - паралельні, як і 5¹,6¹,7¹, а у другій строфі паралельні рядки 1¹¹,3¹¹,5¹¹ і 2¹¹,4¹¹,6¹¹, а, таким чином, і речення (1+2)¹¹, (3+4)¹¹, (5+6)¹¹.

Синонімічний паралелізм пов’язує між собою більшу частину рядків. Паралельні 3¹,4¹ (*райське дерево*); 5¹,6¹,7¹ (*в однім вершенку, в другім вершенку, в третім вершенку*); 1¹¹,3¹¹,5¹¹ і 2¹¹,4¹¹,6¹¹ (*Ой не є ж тото..., Але є ж тото...*). До того ж, у шестивірші присутній антитегічний паралелізм, характерний для народної поезії: “*Ой не є ж тото..., Але є ж тото...*”. Загалом колядка сполучає синонімічні й антитегічні паралелі, надаючи синтетичного паралелізму всьому тексту.

Очевидно, що елементи природної мови відіграють другорядну роль стосовно поетичної структури і слугують їй матеріалом; входячи в цю структуру, усі вони набувають іншого семіотичного статусу.

Семантичні характеристики

Головне семантичне навантаження несе перша частина колядки, тоді як друга її «тлумачить». Саме в семивірші задаються й описуються базові параметри Всесвіту. Бачимо два рівні: цілісний, космічний (1¹,2¹,3¹,4¹) задає вертикальну вісь низ-верх (“*долів*” – унизу, “*райське дерево*” – позначає саму вісь, “*вершенки*” – верх), і небесний, на якому фокусується увага починаючи з 4 рядка (4¹,5¹,6¹,7¹). Рядки 1¹,2¹,3¹,4¹ задають цілісну структуру космосу (4¹ корелює з 1¹, створюючи йому опозицію: *долів* – *вершенки*; він “замикає” собою вертикальну вісь). Друга строфа описує тільки “верхній” рівень, небо. В цілому 5¹,6¹,7¹ і 1¹¹,2¹¹,3¹¹,4¹¹,5¹¹,6¹¹ присвячені опису небесного устрою. Найявність у колядці двох рівнів підтверджується і римою: структура ААВ (1¹,2¹,3¹) жодного разу більше не повторюється, тоді як, починаючи з 4¹, де і відбувається перехід на інший рівень (що відображується також зміщенням ритму), структура рим майже ідентична; вона відрізняється тільки останньою римою: ААВACCД CACCDD (перший раз після ACCD бачимо С, другий раз - D).

У колядці задається троїчна структура небесної сфери, свого роду ієрархія, виражена числівниками (в однім, в другім, в третім).

Головні символи цієї колядки райське дерево й астральна тріада - місяць, сонце, зорі – метафорично зображена у вигляді живих істот.

Розглянемо космічний рівень, представлений у першій частині колядки (1¹,2¹,3¹,4¹). Рядки 1¹,2¹,3¹, окрім уже згаданих просторових характеристик, задають і час. Першим чином відкривається просторовий, земний вимір (*горизонталь*): *долі* – “внизу; вниз, ... додому, на землю”; *луг* – “поросла травою і кущами лука, що використовується як пасовисько та сіножать”[2]. Другий рядок надає динаміки. Одне зі значень дієслова “текти” – “минати, проходити, збігати (про час і те, що триває, відбувається в часі)” [2]. Ріки біжать, їхні води рухаються дуже швидко. Тут з’являється час і один із його символів – ріка, що біжить.

Райське дерево відіграє активну роль у завданні системи координат. «Дерево світове міститься в сакральному центрі світу... Воно є домінантою, що визначає формальну і змістовну організацію всесвітнього простору» [1, Т.1, с.399]. Райське дерево являє собою світову вісь «земля – небо» (*вертикаль*): “опозиція верх – низ у космічному плані трактується як протиставлення неба і землі, вершини і коренів світового дерева...” [1, Т.2, с.452]. Якщо по землі течуть ріки – тече час, то на небі позачасовість, вічність. Хоча корені райського дерева занурені в земні води, та крона його – в небесах.

Колядка описує в райському дереві тільки його крону. Три “вершини” дерева формують небесну сферу. Але є тут ще один сенс. “Його фігурою [прадерева] є молочна дорога на небі, яку називають многі народи деревом світа. Прадереве або світове дерево визнане найвизначнішими мітологами за символ люнарний. ...колядкові перекази мовлять, що первовічними ріками сплинула на світ на райським дереві астральна тріада: місяць, сонце і зоря” [3, с.226]. Таким чином, прадереве має загадкову подвійність у своєму тлумаченні.

Образи живих істот, яким присвячені останні три рядки першої строфи і вся друга строфа, мають троїчне значення. “*Соколонько, кунонька, ластовлята*” можуть бути зрозумілі (згідно з їх положенням на вершинах райського дерева) як астральна тріада; також як «світотворчі духові ества» чи ж як перша родина – зразок гармонії і любові.

“З культурно-історичного огляду мотив прадерера в колядках та шедрівках є взірцем люнарної символіки” [3,с.227], а отже, живі істоти на його вершині відносяться до небесної сфери і можуть бути зрозумілі (за аналогією до інших колядок) як місяць, сонце і зорі (чи зірки). Наприклад:

А з клену – джисту нападало,
На тім листі написано:
Ясний місяць – пан господар,
Ясне сонце – його жона,

* “= на тім листку. Цей кленовий листок має значення цілого клена як прадерера” [3,С.231].

Ясні зорі – його діти.

(П. Чубинський) [3, с.231]

Райське дерево називають ще «деревом життя», бо воно приносить, спливаючи водами на світ або ростучи серед “чистого поля” на землі, – живучу твар: птиці, пчоли, звірину і людську рідню» [3, с.228]. “Характеристикою колядок переказів космогонічних є віра в світотворчий принцип і в добрі ества, що спричинили почин світа. ...Хоч була передматерія, себто “правода”, хоч було прадерев, символ активної сили природи, притаєної в первопочині світа, – та треба було чинника понад них, щоби праводу для світо-творчого діла ужити та щоби розбудити до життя зародкові сили природи” [3, с.231–232]. “Ці сотворіння прибувають враз із первовічним деревом на світ і являються на нім наче на знак, що це дерево – всьому живому еству на землі причина. Є цих звірят і птахів не багато: появляються сокіл, зозуля й ластівка, або сокіл, пчоли і бобри, чи куниця, пчоли і бобри” [3, с.264]. У колядках ці сотворіння носять міфічний характер. “Сокіл з-поміж первовічних птахів – це речник божий і напівбоже ество”. “Куниця – це головний мотив еротичних щедринок і постійний символ дівчини, прагнущої любові” [3, с.264]. Ластівка – вістунка весни, народження, вона символізує також “весну світу”.

Розуміючи сокола, куницю і пташенят-ластівок як астральну тріаду, можна побачити третє значення. Астральна символіка пов'язана з ув'язаннями про походження людини. Космогонічні колядки “співають про появу перших людей в подобі астральних світл на райськiм дереві... Колядкові перекази про походження чоловіка є алегорійні, убрані в люнарну символіку і є висловом люнарної мітології” [3, с.265]. Друга строфа прямо вказує нам на таке тлумачення: називає живих істот, що їх зображено в першій частині колядки, господарем, господинею та їх дітьми.

Колядки “ідеалізують сім'ю – господаря й господиню враз із діточками, – малюючи майже в кожній колядці чудові образки сімейного щастя. Кожну колядку кінчають колядники, “божі служеньки”, побажанням ідеальних сімейних взаємин” [3, с.211].

Семантичний рівень, як вже наголошувалось, багато в чому детермінується синтаксичною будовою поетичного тексту. У нашій колядці це стає найбільш очевидним при аналізі особливого статусу, який має в синтаксичній структурі число 3. Це число безпосередньо з'являється тільки у четвертому рядку першої частини колядки. Загалом вся структура тексту наскрізь “троїста”, як це буде показано далі.

«В архаїчних традиціях числа могли використовуватися в ситуаціях, яким надавалось сакрального, «космізуючого» значення. Тим самим числа ставали образом світу, а відтак – засобом для його періодичного відновлення в циклічній схемі розвитку для подолання деструктивних хаотичних тенденцій» [1, Т.2, с.629]. Число 3 – «не тільки образ абсолютної досконалості, переваги, але й основна константа міфопоетичного макрокосму і соціальної організації» [1, Т.2, с.630].

У синтаксичній структурі нашої колядки число 3 відіграє вирішальну роль. Насамперед це виражається безпосереднім зауваженням на *трьох* вершинах райського дерева. До кожної з цих вершин увага звертається *тричі* («тричі по три»): спочатку розповідається про того, хто співвідноситься з даною вершиною ($5^1, 6^1, 7^1$), потім заперечується те, що стверджувалось ($1^1, 3^1, 5^1$), після чого проголошується нове значення ($2^1, 4^1, 6^1$). Текст колядки побудовано за принципом «тричі по три»: синтаксичні паралелізми (однакова структура речень) у всіх *трьох* випадках складається з *трьох* повторів: $1^1, 2^1, 3^1$ і $5^1, 6^1, 7^1$; $(1+2)^1, (3+4)^1$, $(5+6)^1$.

У семантичному відношенні текст говорить про *три* живі істоти, кожна з яких з'являється в *трьох* модах («тричі по три»): “соколонько – господаренько – місяць”; “кунонька – газдинонька – сонце”; “ластовлята – дитята – зірки”. Сам по собі третій модус утворює астральну тріаду.

Структура усієї світобудови в перших *трьох* рядках задається *трьома* параметрами («тричі по три»): горизонталь (*долів луженьки*), динаміка (*бистрі річеньки*), вертикаль (*райське древце*). Колядці достатньо *трьох* параметрів для завдання структури цілого Всесвіту!

Ці параметри виражено *трьома* іменниками: *луженьки, річеньки, древце*. Характеристика земного світу в першому рядку колядки виражена *потрійним* повтором «...долів, долів, долів луженьки»; земний устрій є ніби відображенням устрою небесного: «*Райське древце з трьома вершеньки*». Семантична кореляція цих рядків підтверджується і на синтаксичному рівні римою (*луженьки – вершеньки*).

Особливу роль у розглянутій колядці відіграють також числа «7» (сім рядків у першій частині, сім разів повторюється дієслово “є”) і «9» (тричі по три).

Прагматичний аспект

У чистому вигляді прагматичний аспект досліджуваного тексту виділити складно. Колядку – що характерно для всіх ритуальних текстів – побудовано так, аби максимально звзвити поле інтерпретації, виключити розмаїтість трактувань.

Сенси, описані в семантичній частині дослідження, виявлені завдяки наявності загального «коду», відомого «автору» і досліднику. Семіотична спроможність дозволяє «розкодувати» текст і проінтерпретувати його на декількох рівнях. Колядку складено так, що зміст її зрозумілий відразу, до будь-яких міркувань і звертання до спеціальної літератури. Ясність тексту забезпечена наявністю *загального семантичного поля*, поля універсальних сенсів, спільних для усіх культур, що виростили зі слов'янської міфології.

Дослідження показало, що сенси, які містяться в колядці, багато в чому детерміновані її поетичною формою. Такі операції як рима і паралелізм, а також ритмічний малюнок та інші елементи синтаксичної структури тексту трансформують сенси природної мови і породжують нові, організовуючи їх таким чином, що стає можливим у короткій пісні описати народження Всесвіту.

Відомо, що колядки – це пісні, і, крім поетичного тексту, кожна з них має свою мелодію, темп і манеру виконання. Музика створює додаткові (відносно вербальних) семантичні характеристики, роблячи спів і слухання колядок одним зі способів причетності сфері сакрального.

* Починаючи з четвертого рядка мова йде про устрій небесної сфери.

Список використаної літератури

1. Мифы народов мира. Под ред. С.А. Токарева. – Т.1,2. – М.: “Олимп”, 1997.
2. Словник української мови. – Київ: “Наукова думка”, 1970.
3. Сосенко Ксенофонт. Різдво-Коляда і Щедрий Вечір: Культуролог. оповідь. – К.: “Український письменник”, 1994. – 286 с.
4. Леви-Стросс К., Якобсон Р. “Кошки” Шарля Бодлера. // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму /Пер. с фр. и вступ. ст. Г.К.Косикова. – М.: Изд. группа “Прогресс”, 2000. – С.98-120.
5. Коротченко Ю.М. Поэтический текст как объект знакового анализа // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия “Философия.Социология”.– Т.14. – №2. – 2002.– С.97–106.
6. Якобсон Р.О. Аксиомы системы стихосложения. На примере мордовской народной песни. // Якобсон Р.О. Избр. работы. – М.: “Прогресс”, 1985. – С.133–140

Татаринцева Р.И.

АРХЕТИП И ЖАНР

К вопросу о детерминантах англо-американской исторической беллетристики

На протяжении последних четырех столетий картина Средневековья претерпела решительные изменения – от принижения и отрицания мыслителями Возрождения до постижения и осмысления этой эпохи в общеевропейском историческом процессе, особенно в исследованиях историков и культурологов XX века. “Современный рационализм рассматривал Средние века как мрачный период истории. Подчеркивалось отсутствие личной свободы, эксплуатация массы населения незначительным меньшинством, узость взглядов...” [13, с. 43]. Это – устаревшая оценка, входящая в противоречие с более объективным выводом: “Хотя человек не был свободен в современном смысле, - он не был при этом ни одинок, ни изолирован. Занимая определенное, неизменное и бесспорное место в социальном мире с самого момента рождения, человек был закреплен в какой-то структурированной общности; его жизнь была с самого начала наполнена смыслом, что не оставляло места сомнениям, они и не возникали... Зато было достаточно много проявлений конкретного индивидуализма в реальной жизни” [13, с. 44–45]. Главное же, на наш взгляд, в рассуждениях Э.Фромма заключается в том, что “Средневековое общество не лишало индивида свободы уже потому, что “индивида” как такового не существовало. Человек еще был связан с миром первичными узами; он видел себя лишь через призму своей общественной роли (которая была в то же время и его естественной ролью), а не в качестве индивидуальной личности. Точно так же и любой другой человек не воспринимался как “индивид” [13, с.45]. Описание классического понимания этого феномена принадлежит Якову Буркхардту, швейцарскому культурологу XIX в.: “В Средние века обе стороны самосознания по отношению к внешнему миру и своему внутреннему “Я” как бы дремали под одним общим покрывалом. Покрывало было соткано из бессознательных верований, наивных воззрений и предрассудков; весь мир с его историей представлялся сквозь это покрывало в своеобразной окраске, и человек познавал себя только по расовым особенностям или по признакам, различающим народ, партию, корпорацию, семью, другими словами, понятие личности связывалось всегда с какой-нибудь общей формой” [цит. по 13, с. 46]. В связи с этим интересно мнение выдающегося русского философа Льва Карсавина, утверждавшего, что историческое развитие не подчинено концепции причинности, так как причинность – это проявление внешнего влияния, а развитие состоит в качественном диалектическом изменении, происходящем внутри “целого”, а не посредством дополнения целого чем-то извне [1, с. 175]. Поэтому период Средних веков, если рассматривать его в структуре генезиса человеческого общества, вне связи с греко-римской античностью как локальным феноменом, оказывается и органичным и логичным.

Такой вывод становится доказательным, если учитывать, что “возникновение античного общества настолько загадочно”, что в современной исторической мысли это явление уже названо “социальной мутацией” [17, с. 93], очаговой цивилизацией, выпадающей из периодизации качественно отличных этапов истории человечества.

Современная историческая наука употребляет обозначение “Средние века” как устоявшееся хронологическое и содержательное понятие, охватывающее время между Античностью и Новым временем – V–XVI вв., более тысячелетия истории Западной Европы. Выделяют периоды раннего (V–IX вв., “темные века”), зрелого (X–XIII вв.) и позднего (XIV–XVI вв.) Средневековья. Естественно, достаточно трудно установить бесспорную грань начального, “раннего” периода, нижние хронологические рамки, поскольку элементы античной культуры и социальной практики удерживались в течение длительного времени. “На протяжении средневековой эпохи Европа прошла огромный путь, насыщенный радикальными изменениями во всех без исключения областях” [4, с.10]. Наиболее зримы трансформации в области теологии – христианизация Европы, в духовной сфере, литературе и искусстве. Средневековье сформировало собственный ментальный универсум и свой хронотоп, сложившийся из “линейного необратимого времени и иерархически выстроенного, насквозь символического пространства, идеальным выражением которого является микрокосм храма” [7, с.519]. Исключительную роль в этот период сыграли христианская религия и римско-католическая церковь. “Именно христианство стало основной осью складывавшегося с V века в Западной Европе мира, которая влияла на все стороны жизни человека, его духовные приоритеты, устои общества [8, с. 24], одним из которых была хозяйственная жизнь. Поэтому важной особенностью средневекового ментального универсума явилось отношение к хозяйственной, экономической деятельности, основанное на двух предположках: “Экономические интересы второстепенны и должны быть подчинены подлинному делу человеческой жизни – спасению